

Українсько–китайські історичні зв'язки

Проаналізовано історію зародження, становлення та розвитку українсько–китайських відносин від найдавніших часів до проголошення Україною незалежності, а також її вплив на сучасне українсько–китайське співробітництво. Показано, що незважаючи на географічну віддаленість між Україною та Китаєм, відносини між країнами мають глибокі історичні традиції та формувалися на основі значних історичних зв'язків. Ці історичні зв'язки зароджуються ще в часи Старокиївської держави, і поширюються протягом XVII–XVIII століття. І навіть незважаючи на те, що протягом багатьох століть контакти між Україною та Китаєм розвивалися в контексті відносин Китаю з Російською Імперією (XIX століття) і Радянським Союзом (XX століття), все ж вони створили якісну базу для сучасного успішного українсько–китайського співробітництва на найвищому рівні.

Ключові слова: українсько–китайські відносини, Православні духовні місії, українське китаєзнавство, українці в Китаї.

Gedin M.S., candidate of historical sciences, Senior teacher of department of History of Ukraine, regional geography and tourism, Kyiv National Linguistic University (Ukraine, Kyiv), maks3000@voliacable.com.ua

Ukrainian–Chinese historical relations

Analyzed the history of origin, formation and development of Ukrainian–Chinese's relations from ancient times to the Declaration of Independence, also her influences on the modern Ukrainian–Chinese's contribution. Viewed, in spite of the great geographical distance between Ukraine and Chinese, relationships between countries were based in deep historical traditions and were formed on the basis of important historical links. This historical links were started at the time of the Old Kiev State, and developed during XVII–XVIII centuries. And despite the fact that during many centuries, Ukrainian–Chinese contacts developed in the context of the relations Chinese and Russian Empire (XIX century) and The Soviet Union (XX century), yet they have created high–quality springboard for the modern successful Ukrainian–Chinese cooperation in a high level.

Keywords: Ukrainian–Chinese's relations, Orthodox spiritual mission, Ukrainian sinology, Ukrainians in China.

Гедін М.С., кандидат історических наук, старший преподаватель кафедры истории Украины, страноведения и туризмоведения, Киевский национальный лингвистический университет (Украина, Киев), maks3000@voliacable.com.ua

Українсько–китайські історическіє зв'язки

Проаналізована історія зародження, становлення і розвитку українсько–китайських відносин від древніх часів до провозглашення Україною незалежності, а також її вплив на сучасне українсько–китайське співробітництво. Показано, що, незважаючи на географічну віддаленість між Україною і Китаєм, відносини між країнами ґрунтувалися на глибоких історических зв'язках і формувалися на основі важливих історических зв'язків. Ці історическіє зв'язки зародилися ще в часи Старокиївського державства, і розвивалися на протязі багатьох століть, контакти між Україною і Китаєм розвивалися в контексті відносин Китаю з Російською Імперією (XIX століття) і Радянським Союзом (XX століття), все ж вони створили якісний плацдарм для сучасного успішного українсько–китайського співробітництва на високому рівні.

Ключевые слова: українсько–китайськіє відносини, Православніє духовніє місії, українське китаєєзнавство, українці в Китає.

Україна – незалежна, суверенна держава, яка співпрацює і має ділові та партнерські контакти з багатьма країнами світу практично у всіх сферах співробітництва. В наш час ця співпраця є надзвичайно важливою, оскільки будь–яка держава не може без неї функціонувати і бути повноцінним об'єктом міжнародних відносин. Однією з таких країн, з якими Україна має добре налагоджені партнерські стосунки є Китай.

В останні роки тематика українсько–китайських історичних зв'язків викликає науковий інтерес, свідченням чого стала поява ряду праць вітчизняних дослідників. Зокрема, праця В.О. Кіктенко [10], присвячена становленню і розвитку українського китаєзнавства XVIII – початку XX ст. Автор систематизує дослідження українського китаєзнавства зазначеного періоду, однак, фактично не торкається історії зародження та становлення українсько–китайських відносин, що відбувалися в період до XVIII ст.

Фрагментарні відомості, що стосуються історії українсько–китайських контактів містяться в працях дослідників радянського періоду. Зокрема, П.Т. Яковлева [5] детально дослідила перший договір між Китаєм і Російською

Імперією, підписаний в 1689 р., і визначила роль українського представника Андрія Білобоцького в підготовці цього міжнародного документу. Крім того, ряд науковців (И.Коростовцев [6], Б.Карчмарик [7], Б.Кудыкин [8]), в своїх працях досліджували духовні впливи Росії та України на Китай, в контексті діяльності Православних духовних місій.

Пропонована стаття має на меті показати основні аспекти історії зародження, становлення та розвитку українсько-китайських контактів, які стали основою для сучасного рівня відносин між країнами.

Коли заходить мова про Україну та Китай, відразу спадає на думку дуже велика відстань між нашими країнами як у просторі, так і в часі. Дійсно, навіть найпростіші спостереження на географічній карті показують, що між найближчими кордонами України та Китаю – більше 3 тисяч кілометрів. Існують і часові відстані між нашими країнами. Вони також визначаються тисячами, але вже не кілометрів, а років. Не одне тисячоліття в різних кінцях Євразії існували, і зовсім не контактували між собою, різні суспільні об'єднання – чи то племена чи родові групи; чи великі князівства або царства [1,с.138].

Деякі історики висловлюють думку, що ще понад 3,5 тисячі років тому в різних кінцях Старого світу сталися значні історичні зрушення. В найстародавнішій країні – Єгипті за часів сімнадцятої династії було вигнано завойовників гіксосів і відновлено незалежність цього царства. Ця подія поклала початок новій епосі в розвитку цивілізації в зазначеному районі. В цей же час, у Південно-Східній Азії утворилося велике Інське царство, і сформувалося ще одне середовище великої цивілізації – китайське [2,с.14].

Проте, також слід зауважити, що практично в тих же часових межах, в Північному Причорномор'ї процвітала Трипільська культура. Незважаючи на те, що на сьогоднішній день ми не можемо твердити що Трипільці – наші далекі предки, все ж не має сумніву, що здобутки Трипільської культури лягли в основу культур народів, які пізніше утворили Київську Русь. Отже, можна дійти висновку, що історична відстань між українцями та китайцями не така вже й велика, якщо вона і справді була.

За стародавніми переказами племена китайців, переходячи від кочування до землеробства, ще в епоху неоліту почали випалювати ліси в середній течії річки Хуанхе і вирощувати на нових землях зернові культури та овочі. В цей час в Китаї правив імператор Хуан-ді, дружина якого Луйцзу, показала домогосподаркам, як треба вирощувати гусінь шовковиків, потім розмотувати їхні кокони та прясти з тонких прозорих ниток небачені досі тканини. Згодом, слава про ці тканини дійшла і до Європи [2,с.17].

Сподіваючись на великий зиск, китайці ще до початку нової ери споряджали каравани і відправляли їх на південь та на захід. Захищені надійною охороною, вони один за одним прокладали шлях через широкі повноводні ріки, пустелю Гобі та високі перевали Тяньшаню, і переправляли дорогоцінні тканини через Джунгарські ворота в Середню Азію. Початком Великого шовкового шляху було столичне на той час місто Чанань (Вічний спокій), нині Сіань (Західний спокій, адміністративний центр теперішньої провінції Шенсі). Доказом цього є монумент, встановлений нині на високому валу в центрі міста [2,с.18].

Вихід на простори Середньої Азії дав змогу китайцям встановити торговельні та культурні зв'язки з арабами, але основний потік китайських товарів прямував до Каспію та пониззя Волги, а далі Чорним морем та Дунаєм до Центральної Європи. Одне з відгалужень цього шляху спрямовувалося Дніпром до країн Північної Європи, не обходячи, звичайно, і стародавнього Києва, який знаходився на перехресті торговельних шляхів, і тому відігравав колосальне значення в економіці середньовіччя [3,с.46]. Таким чином, китайці вийшли на територію, де тепер розташована Україна, і познайомилися з нашими далекими предками [4,с.12].

Таким чином, враховуючи письмові свідчення та археологічні пам'ятки, можна констатувати, що зародження контактів України з Китаєм відбулось в епоху Старокиївської

держави домонгольського періоду [4,с.12]. Перші письмово зафіксовані відомості про Китай в Україні містяться в праці «Християнська топографія» візантійського купця Козьми Індикоплова, написання якої датується VI ст. [4,с.13]. В руських літописах дані про Китай з'являються в «Софийской летописи» та «Книге степенной царского родословия» [4,с.14]. Що стосується відомостей про Україну в Китаї, то під час правління монголів (династія Мін) Україну знали під назвою «Оросат» (Русь) [4,с.15]. В роки монголо-татарського нашествия на Київську Русь, кілька тисяч полонених воїнів було переправлено в Китай. Частина з них використовувалася як робоча сила, а інша частина – стали воїнами особистої гвардії китайського імператора Хана Веньчуна [1,с.142]. Новостворений гвардійський загін був поселений окремою групою на північ від столиці і наділений земельною ділянкою. Перебуваючи в умовах ізоляції від рідного краю, не маючи ні моральної, ні духовної підтримки від батьківщини, руські воїни з часом асимілювалися з місцевим населенням. Крім того, відомо, що монголи будували країну на принципах суспільно-політичного устрою Китаю, тому через васальні відносини руських князів з монголами, окремі українські володарі (наприклад Данило Галицький) отримували імперський досвід управління [1,с.143].

За часів утворення Російської імперії українці приймають участь в освоєнні території Далекого Сходу, що зумовило постійні контакти з представниками китайської держави. Наприкінці XVII–XVIII ст. представники української еліти відіграють помітну роль в розбудові дипломатичних відносин Російської Імперії з Китаєм. Наприклад, в період роботи Андрія Білобоцького в посольстві Російської Імперії, 27 серпня 1689 року було підписано першу угоду Росії з Китаєм – Нерчинський договір [5,с.23]. Цей договір встановив кордони держав і визначав принципи торгівлі і дипломатичних зв'язків. Підписаний договір, започаткував економічні зв'язки Російської імперії з Китаєм, оскільки з цього часу розпочалися активні торгові відносини між країнами, коли Росія обмінювала гроші і товари свого експорту на чай, шовк і порцеляну.

Наприкінці XVII ст., під час заслання у м. Селенігирськ, гетьман України Дем'ян Многогрішний очолював переговори з представниками китайського імператора щодо питання про російських полонених. В цей час Російська імперія звернулася через посередників до китайського імператора з проханням дозволити відправити в район розташування полонених духовну місію та побудувати там для них православний храм. Але проблема полягала в тому, що представники Росії не мали досвіду міждержавного спілкування і не знали мов. Тому, російська сторона включала до складу делегації біль освічених вихованців Києво-Могилянської Академії в тому чи іншому ранзі [1,с.142].

Переговори проходили складно, але все ж завершилися підписанням угоди про створення в Пекіні Православної духовної місії [6,с.13]. Тодішній російський цар Петро I після наради з патріархом Адріаном дійшов висновку, що очолювати місію мусить архимандрит із України, оскільки українські духовні діячі були досить високоосвіченими.

Першу православну духовну місію в Пекіні в 1716 році очолив архимандрит Іларіон (Лежайський), уродженець Чернігова. Окрім відправи богослужінь в російській колонії та поширення християнства серед китайців, він виконував і деякі доручення російського уряду, тобто був якоюсь мірою дипломатичним представником [6,с.14]. Діяльність місії Іларіон (Лежайський) спрямовував на вивчення культури, побуту, звичаїв, мови та літератури країни. Таким чином, місія певною мірою заклала основи російського наукового Китаєзнавства, хоча керували нею понад сто років винятково українські духовні особи [1,с.143].

У 1721 році в Іркутську, найближчому до кордонів Китаю адміністративному центрі Росії, вихованець Києво-Могилянської Академії Інокентій Кульчицький заснував словянсько-російську школу, в якій через декілька років інший вихованець Києво-Могилянської Академії Антоній Платковський відкриває монгольський та китайський класи [7,с.16]. До роботи в школі був також причетний і Ларивон

Розсохін – відомий на той час знавець маньчжурської та китайської мов, перекладач та дослідник, якого вважають піонером російського китаєзнавства [7,с.17]. Але українське походження імені та прізвища цього сходознавця дає нам підставу відстоювати думку про український пріоритет у галузі китаєзнавства ще в XVIII ст. Доказовим фактом розвитку українсько–китайських взаємин в XVIII ст. також є перший в історії переклад китайською мовою книги українського автора Мелетія Смотрицького «Граматика славенския правилное синтагма», здійснений Ларивоном Розсохіним в 40–ві роки XVIII ст. [1,с.143].

Першим російським істориком Китаю вважають архімандрита Софронія (Грибовського), українця за походженням. На той час в Росії вже відбувалися досить значні суспільно–політичні зміни. Центри освіти та науки поступово переміщуються до Москви та Санкт–Петербурга, а Україна стає периферією. Можна було припустити, що й керівництво Православної духовної місії незабаром перейде до рук росіян. Проте Священний синод все ще не був певен, що у вихованців Московської духовної академії вистачить досвіду та вміння виконувати настільки відповідальне завдання. В 1793 році Софроній очолив духовну місію в Пекіні. В рамках діяльності місії він вивчав історію Китаю, досліджував зовнішньополітичне становище країни, політичний та економічний устрій, судочинство, національний склад населення, філософські та релігійні погляди китайців [8,с.34].

Взагалі, творчий доробок Софронія був своєрідним звіттом про діяльність Православної Духовної місії в Пекіні більш ніж за сто років її існування [1,с.144]. Він засвідчував, що українські священнослужителі не лише виконували свої пасторські обов'язки, а й приділяли багато часу вивченню країни, в якій вони перебували. Їхніми стараннями закладалися першооснови китайської лексикографії, етнографії, географічних, країнознавчих та історичних досліджень, і вони водночас сприяли встановленню взаєморозуміння та взаємовигідних торговельних зв'язків між двома країнами.

Значним фактом, що свідчив про встановлення українсько–китайських зв'язків у XVIII ст., стала китайська тема в творчості Григорія Сковороди. В праці «Розмова про вищу мудрість» Г.Сковорода висловлює пошану до китайського народу, його звичаїв та філософських уявлень, підтверджуючи свою ідею єдності, та рівності народів світу [9,с.46].

На початку XIX ст. робота Православної духовної місії пов'язана з вченими Є.Тимковським та Є.Ковалевським, праці яких містили відомості про Китай [10,с.71]. В 1830–1840 роках одинадцять місію в Китаї очолює архімандрит Веніамін – перший з українців, який володів китайською мовою [10,с.72].

Крім того, на початку XIX ст. в Україні відбувається перша спроба викладання китайської мови, яку здійснив у Харківському університеті професор Микола Лунін. В другій половині XIX ст. в Одесі виникає центр досліджень Китаю в Україні [10,с.83]. В цей же час в Одесі починають видавати літературу про Китай (політичні, економічні та географічні дослідження) та перший словник з китайської мови автором якого був А.Старков [10,с.82].

Характерною рисою розвитку китаєзнавства в Україні в XIX ст. є вивчення та опис Китаю, які були здійснені безпосередніми учасниками тих чи інших подій на Далекому Сході (військові, медичні працівники, мандрівники, географи та ін.).

На початку XX ст. завдяки М.В. Довнару–Запольському – директору Київського комерційного інституту (сучасний Київський Національний Економічний Університет імені Вадима Гетьмана) заснованому в 1906 р., відбувається становлення київської школи практичного китаєзнавства. В 1913–1914 роках в значнаємому інституті працює видатний сходознавець академік М.І. Конрад [10,с.88]. В цей же час в Україні починає викладатися китайська мова. Незважаючи на те, що спочатку група, яка вивчала китайську мову складалася з 22–х студентів, започаткування вивчення китайської мови стало поштовхом до відряджень студентів в

Китай та написання ними відповідних наукових звітів про країну. На початку XX ст. в Київському комерційному інституті викладає професор К.Штейн, який згодом став дослідником економічних відносин у Стародавньому Китаї. Під час Першої світової війни та революції 1917 р. розвиток китаєзнавства в Україні тимчасово припиняється.

Після Першої світової війни поширюються відомості про Китай в Україні, формується певний рівень взаємовідносин між країнами, починається дослідження економічного і політичного становища в Китаї. В київській філії ВУНАС (Всеукраїнська наукова асоціація сходознавства, заснована в 1926 р. в Харкові), створюється далекосхідна секція, де працювали М.Лебедев (революційний рух Китаю) і І.Тригубов (аграрна політика в Китаї XVIII ст.). В Одеській філії ВУНАС працювали – О.Сухов (розвиток революційного руху в Китаї); І.Білякевич (економіка Китаю та Маньчжурії) [10,с.91].

Період після завершення Першої світової війни позначився діяльністю першого українського синолога Б.Курца, який готував праці з історії російсько–китайських відносин. Найпомітнішою з них була монографія «Русско–китайские отношения в XVI–XVIII веках», що була опублікована в 1929 році [11,с.134]. Різні аспекти двосторонніх відносин між Україною та Китаєм були проаналізовані Б.Курцом у збірнику статей «Китайский цикл». Відомості про науковця закінчуються 1934 р., коли багатьох українських науковців було репресовано і діяльність сходознавців фактично припинилася [11,с.135].

Українсько–китайські відносини повоєнних часів були підпорядковані курсу зовнішньої політики між СРСР та Китаєм, і полягали у вирішенні питань соціально–економічної та культурної допомоги Китаю. Протягом 1949–1965 років між Україною та КНР відбувається науково–освітній та культурний обмін. В цей час науковцями здійснювались переклади української літературної класики – Т.Шевченка, Л.Українки та інших письменників. В 1963 р. китайський професор і літературний критик Ге Баоцюань переклав «Кобзаря» з російської мови, а в 1968 році, після вивчення української мови – з мови оригіналу на китайську [1,с.144].

Згодом, різнопланові дружні стосунки Радянського Союзу з Китаєм, що так успішно розвивались в післявоєнний період, почали поступово псуватись. Причиною цього стали протиріччя між партійними керівниками країн у поглядях на шляхи будівництва соціалістичного суспільства в різних країнах та різне тлумачення окремих положень марксизму–ленінізму. Ідейні розходження, які потім переросли в політичні, найбільше загострились під час прикордонних сутичок у районі острова Даманського на річці Усурі. Обидві країни внаслідок цих розходжень зазнали значних втрат, і, як наслідок, відносини між ними після цього майже припинилися [1,с.156].

Ці події мали важливе значення і для подальшого розвитку українсько–китайських контактів. Поступово, за відсутності підтримки з боку держави, українське китаєзнавство занепадає. Головні синологічні центри зосередились в Москві та Ленінграді, а ознайомлення з Китаєм здійснювалося в межах загальної історії та археології. Зокрема, в Харківському університеті в 50–ті роки XX ст. доцент А.Шрамко в межах курсу археології значне місце приділяв історії Китаю. Серед науковців, які підтримували існування китаєзнавства в Україні слід відзначити Р.Бродського, Б.Ветрова, В.Волковинського та інших вчених. В 1986 році за ініціативи науковця М.Седнева виникає республіканська філія Всесоюзної асоціації китаєзнавців, яка провела низку наукових конференцій, запрошуючи на них китайських вчених. На цих наукових конференціях обговорювались питання політичного розвитку Китаю другої половини XX ст. [10,с.93].

Таким чином, прослідкувавши розвиток українсько–китайських контактів від часу їх зародження і до здобуття Україною незалежності, ми можемо зробити висновок, що відносини між двома країнами мають глибокі історичні традиції, які своїм корінням відносяться до часів Київської Русі і монголо–татарської навали. Незважаючи на те, що протягом багатьох століть контакти між Україною та

Китаєм розвивалися в контексті відносин Китаю з Російською Імперією і Радянським Союзом, все ж вони створили якісну базу для сучасного успішного українсько-китайського співробітництва.

Список використаних джерел

1. Україна і Схід: панорама культурно-спільнотних взаємин. – К.: Українська видавнича спілка, 2001. – Вип.1. – 183 с.
2. Юань Кэ. Мифы древнего Китая. – М.: Наука, 1987. – 133 с.
3. Терещенко Ю.І. Скарби історичних традицій. – К.:Темпора, 2011. – 560 с.
4. Українці в Китаї // Українська Всесвітня Координаційна Рада. – 2004.– №2. – С.10–20.
5. Яковлева П.Т. Первый русско-китайский договор 1689 года. – Москва, 1958. – 74 с.
6. Коростовцев И. Русская духовная миссия в Пекине. Исторический очерк//Русский архив. – СПб., 1893. – №4. – С.8–20.
7. Карчмарик Б.Ф. Духовні впливи Києва на Москву // Православний вісник. – К., 1995. – №6. – С.15–30.
8. Кудынкин Б. Духовная миссия Русской Православной Церкви в Китае, ее основание, деятельность и значение в деле образования автономной Китайской церкви. – Загорск: МДА, 1958. – 134 с.
9. Васильев Л. Проблемы генезиса китайской мысли (формирования основ мировоззрения и менталитета). – Москва,1989. – 110 с.
10. Кіктенко В.О. Нарис з історії українського китаєзнавства. XVIII – перша половина XX ст.: дослідження, матеріали, документи. – Київ, 2002. – 194 с.
11. Кіктенко В.О. Кримінальна справа Бориса Григоровича Курца // Східний світ. – 2003. – №2. – С.134–138.

References

1. Ukrayina i Skhid: panorama kul'turno-spil'notnykh vzayemyn. – K.: Ukrayins'ka vydavnycha spilka, 2001. – Vyp.1. – 183 s.
2. Yuan Ke. Mify drevnego Kitaya. – M.: Nauka, 1987. – 133 s.
3. Tereshchenko Y.I. Skarby istorychnykh tradytsiy. – K.: Tempora, 2011. – 560 s.
4. Ukrayintsi v Kytayi // Ukrayins'ka Vsesvitnya Koordynatsiyna Rada. – 2004. – №2. – S.10–20.
5. Yakovleva P.T. Pervyi rusko-kitayskiy dogovor 1689 goda. – Moskva, 1958. – 74 s.
6. Korostovtsev I. Russkaya duhovnaya missiya v Pekine. Istoricheskiy ocherk // Russkiy arhiv. – SPb., 1893. – №4. – S.8–20.
7. Karchmaryk B.F. Dukhovni vplyvy Kyieva na Moskvu // Pravoslavnyy visnyk. – K., 1995. – №6. – S.15–30.
8. Kudynkin B. Duhovnaya missiya Russkoy Pravoslavnoy Tserkvi v Kitae, ee osnovanie, deyatelnost i znachenie v dele obrazovaniya avtonomnoy Kitayskoy tserkvi. – Zagorsk: MDA, 1958. – 134 s.
9. Vasilev L. Problemy genезisа kitayskoy mysli (formirovaniya osnov mirovozzreniya i mentaliteta). – Moskva, 1989. – 110 s.
10. Kiktenko V.O. Narys z istoriyi ukrayins'koho kytayeznavstva. XVIII – persha polovyna XX st.: doslidzhennya, materialy, dokumenty. – Kyiv, 2002. – 194 s.
11. Kiktenko V.O. Kryminal'na sprava Borysa Hryhorovychа Kurtsа // Skhidnyy svit. – 2003. – №2. – S.134–138.

* * *